

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 6 Issue 2, p. 367-381, February 2013

ÖĞRETMEN ADAYLARININ SAHİP OLDUĞU DEĞERLER İLE DEMOKRATİK TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

*RELATIONSHIP BETWEEN VALUES OWNED BY TEACHER CANDIDATES
AND THEIR DEMOCRATIC ATTITUDES*

Yrd. Doç. Dr. Hakan DÜNDAR

Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sınıf Öğretmenliği ABD

Abstract

The objective of this study is to determine the relationship between teacher candidates' values and their democratic attitudes. The working group involves 164 candidate teachers from senior class of Kırıkkale University Primary Education Department Classroom Teaching program. This is a descriptive research utilizing relational survey model. "Schwartz' Value Survey" developed by Schwartz (1992) and applied in many countries and many different cultures was used to determine teacher candidates' values and "Democratic Attitudes Scale" developed by Gözütok (1995) applied in many countries and different cultures was used to determine their democratic attitudes. At the end of the study statistically meaningful relations determined between teacher candidates' values and their democratic attitudes. After investigating teacher candidates' values, it was found out that values to which they attached importance mostly is in benevolence dimension and value dimension to which they attached importance at the very least is in power value dimension. It was determined

that the teacher candidates have meaningful relations between their hedonism, stimulation, self-direction, benevolence, tradition, conformity, security and universalism values and their democratic attitudes. No statistically meaningful relation was found between achievement and power values and democratic attitudes of teacher candidates. Based on the results of this study; it can be searched how values are perceived by teachers, mainly by teacher candidates. In the meanwhile contents of different and similar aspects of factors affecting values and democratic attitudes of teacher candidates and teachers and their level of effecting can also be investigated. Also qualitative studies can be conducted on the role of the formation of the democratic attitudes and studies relevant to meaningful relation groups given in the results of these studies and value groups where no meaningful relation is found and their reasons.

Key Words: Values, democratic attitudes, teacher candidates, benevolence, power, achievement.

Öz

Bu çalışmanın amacı öğretmen adaylarının sahip olduğu değerler ile demokratik tutumları arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Çalışma grubunu Kırıkkale Üniversitesi İlköğretim Bölümü Sınıf Öğretmenliği programı son sınıfına devam eden 164 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırma ilişkisel tarama modelinde betimsel bir araştırmadır. Araştırmada öğretmen adaylarının sahip olduğu değerleri belirlemek için Schwartz (1992) tarafından geliştirilen ve dünyada pek çok ülke ve farklı kültürde uygulanan "Schwartz Değerler Listesi", demokratik tutumlarını belirlemek için ise Gözütok (1995) tarafından geliştirilen "Demokratik Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma sonunda öğretmen adaylarının sahip olduğu değerler ile demokratik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Öğretmen adaylarının sahip olduğu değerler incelendiğinde en fazla önem yükledikleri değerlerin iyilikseverlik boyutunda olduğu en az önem yükledikleri değer boyutunun ise güç değer boyutunda olduğu tespit edilmiştir. Öğretmen adaylarının hazcılık, uyarılım, özyönelim, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma, güvenlik ve evrenselcilik değerleri ile demokratik tutumları arasında anlamlı ilişkilerin olduğu tespit edilmiştir. Öğretmen adaylarının başarı ve güç değerleri ile demokratik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Bu çalışmanın sonuçlarına dayalı olarak; değerlerin başta öğretmen adayları olmak üzere öğretmenler tarafından nasıl algılandığı araştırılabilir. Aynı zamanda öğretmen adayları ve öğretmenlerin değer ve demokratik tutumlarına etki eden faktörlerin benzer ve farklı yönlerinin neler olduğu ve etkileme dereceleri araştırılabilir. Demokratik tutumların oluşmasında değerlerin rolü üzerine nitel ve bu çalışmanın da sonuçlarında yer alan anlamlı ilişki grubu ve anlamlı ilişki çıkmayan değer grupları ve nedenleri ile ilgili çalışmalar yapılabilir.

Anahtar Kelimeler: Değerler, demokratik tutumlar, öğretmen adayları, iyilikseverlik, güç, başarı

Giriş

İnsanoğlu günlük yaşamında, sahip olduklarını ya da olmak istediklerini; karşılaştırmak, önem sırasına koymak ve tercih yapmak durumundadır. Eyleme dökülme ve düşüncede kalsa dahi zihinden geçirilen öncelikli bir durum her zaman vardır ve bu öncelik sırasını belirleyen de bireyin sahip olduğu değerleridir. Bu açıdan bakıldığında değerler; hayatta önemli olanın ne olduğuna ilişkin kavramlardır (Yılmaz, 2008). Değerler, bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inançtır. Değer hükümleri de, bir şeyin arzu edilebilir-iyi- veya edilemez-kötü- olduğunu belirten ifadelerdir (Güngör, 1998). Değerler, inanç olması bakımından insan yaşantısının belli bir yönüyle ilgili idrak, duygu ve bilgilerin bir bileşeni olarak değerlendirilir (Oruç, 2010). Değerler, genellikle bireylerin tutum ve davranışlarını olduğu kadar toplum ve toplulukların tavır ve davranışlarını açıklayan eylemler olarak da ifade edilebilir (Schwartz ve Sagie, 2000; Schwartz ve ark., 2001). Değer oluşturmak ve bir değerler sistemi kurmak, insana ait bir özelliktir ve insanın diğer canlılardan ayırıcı yönünü temsil eder. İnsanın ayırt edici özelliği, onun bilme, değerlendirme, eylemde bulunma gibi basit ve karmaşık insan etkinliklerini gerçekleştirmesidir. İnsana özgü bu tür etkinlikler bireyler tarafından insanın amacına uygun bir şekilde gerçekleştirildiğinde insanın değerlerini meydana getirir. Bu bakımdan değerler kısaca 'insanın bütün başarıları' olarak tanımlanabilir (Kuçuradi, 1998; Tepe, 2002; akt; Oruç, 2010).

Rokeach' e göre değerler, bireylerin saygınlıklarını geliştirmek ve sürdürebilmek adına kullandıkları "bilişsel silah" tır. Bireyler, bilişsel silah olarak nitelendirilen bu değerler aracılığı ile topluma daha iyi uyum sağlayarak, toplumsal gerçekleri etkili ve doğru bir biçimde ele alır ve yaşamlarında uygularlar (akt; Shechtman, 2002). Başka bir deyişle, bireyler değerlerini, yaşamlarında yer alan önemli toplumsal kuruluşların şartlarına uyum sağlamak ve bu durumu yaşamlarının diğer alanlarında da yaygınlaştırmak için organize ederler (Schwartz, 1993; akt; Schwartz ve Bardi, 1997). Günümüzde değerler toplumsal gelişimin anahtar bileşeni olarak düşünülmektedir (Döring, 2010). Comte'a göre sosyal düzenin temelinde, toplumların değer birlikleri yer almaktadır (akt; Schwartz ve Sagie, 2000). Değerlerdeki bu birlik bireyler arasındaki dayanışmayı artırıp, tartışma esnasında çıkabilecek olası şiddeti azaltarak toplum düzeninin kurulmasına ve bireyleri ortak bir amaç doğrultusunda bir araya getirerek bu amacın gerçekleştirilebilmesine katkı sağlar (Schwartz ve Sagie, 2000). Böylece değer yapılarının ve toplumların kültürel özelliklerinin öneminin yanında toplumdaki değer birlikteliklerinin de önemi

belirgin bir şekilde kendini gösterir bir başka ifade ile değer yargıları toplumun var olma nedenleri arasında gösterilebilir (Dilmaç ve Ekşi, 2007).

Dünyadaki tüm toplumlar bir değerler sistemine sahiptir. Bu değerler sistemi, eğitim aracılığıyla düzenli bir şekilde yetişmekte olan kuşaklara aktarılmaktadır. Değerler sisteminin en önemli göstergesi ise bireylerin tutum ve davranışlarıdır (Akın ve Özdemir, 2009). Ve hızla gelişen bu modern dünyada insanların farklı düşüncelerine saygı duyan bireyler yetişmekte ve bu özelliklerde yetişen bireylerin ise demokratik tutuma sahip ve pozitif demokratik algı içinde olması beklenmektedir (Kwak, 2007).

Demokrasilerde toplumun en temel birimi ve eşsiz bir varlık olarak nitelendirilen bireyin (Schwartz ve Sagie, 2000) gelişimi, toplumsal gelişim açısından büyük önem taşır. Bu önem dikkate alındığında demokratik tutum ve kültürü temel alan toplumlarda yeterli gelişim ve ilerleme söz konusu olacaktır. Bireylerin demokratik tutumlarının oluşumunda aile ve okul en önemli iki faktördür. Ancak yapılan araştırmalar dikkate alındığında aileler her ne kadar demokratik tutumun kazanımı ve yeni nesillere aktarım sürecinde önemli bir rol oynasalar da, onların bu konuda önemli eksiklikleri olduğu görülmektedir (Üstün ve Yılmaz, 2008). Bu sebeple eğitimin demokratik tutum gelişiminde sorumluluğu bir kat daha artmaktadır.

Günümüzde ilköğretim seviyesindeki çocukların yaşları küçük olmasına rağmen kendi değer yapılarını oluşturabileceği yönünde fikirler ortaya çıkmaktadır (Döring, 2010). Buna paralel olarak eşitlik, yardımseverlik, özdenetim, hoşgörü gibi değerleri kendi değer yapılarına adapte edebilen çocuklarda demokratik tutum gelişimi de ortaya çıkmaktadır. Okul öncesi ve ilköğretim dönemi demokratik tutum kazanımında öğrenciler için en önemli dönemlerdir (Yiğit ve Çolak, 2010). Demokratik tutum kazanımı açısından kritik olan bu dönemlerde öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Demokrasi, yaşamadan öğrenilemez. Demokrasi adına öğretilmeye çalışılan değer ve ilkeleri, bireysel ve sosyal yaşamlarında deneme ve uygulama imkânı bulmayan bireylerin ise gerçek anlamda demokrat bireyler olması beklenemez (Şişman, 2006). Demokrasiye karşı pozitif tutum sahibi öğretmenler bu tutumlarını öğrencilerine de öğreterek (Yiğit ve Çolak, 2010) görünmez bir demokratik tutum zincirinin oluşumunu sağlarlar ve bu sayede demokrasinin gelişimine katkıda bulunmuş olurlar.

Öğretmenlerin tutum, davranış, inanç ve algıları onların sınıf içi davranış ve karar verme süreçleri üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir (Sarwar, Yousuf ve Hussain, 2010). Demokratik tutuma sahip öğretmenler korumacı ve bireysel gelişimi destekleyen değerlerden ziyade kendini aşma değerleri temelindeki özgürlük, adalet, eşitlik gibi değerlere önem veren değişime açık paylaşımcı ve destekleyici bireylerdir (Shechtman, 2002). Bu değerleri sayesinde sınıf içi davranışlarında katı bir yapıda değil anlayışlı ve yardımsever bir yaklaşımdadırlar. Onların bu değer ve tutumları, yalnızca sorumlu oldukları sınıflara yansıyan inanç ve davranışları bakımından değil,

aynı zamanda dahil oldukları toplumun tutum ve değerleri üzerindeki etkisi bakımından da önemlidir.

Bir toplumun demokratik tutumu, o toplumdaki bireyler tarafından kazanılan değerlerin neler olduğunun yanında, bireylerin o değerleri seçerken ne kadar özgür oldukları ile ilgili de belirgin etkilere sahiptir (Schwartz ve Sagie, 2000). Bu etkileri daha keskin çizgilerle tanımlayabilmek adına, o toplumda yer alan öğretmenleri incelemek doğru bir yöntem olacaktır. Çünkü birçok toplumda en geniş alana yayılmış meslek grubu olma ve “değer taşıyıcılığını” üstlenme özelliği sayesinde öğretmenlerin değer ve tutumları, o toplumun bireylerinin sahip olduğu değer ve tutumların neler olduğunu açık bir şekilde ifade etmeye olanak sağlamaktadır (Schwartz ve Bardi, 2001).

Öğretmenlerin sahip olduğu bireysel değerler ve demokratik tutumları ile ilgili pek çok araştırma yapılmıştır (Akın ve Özdemir, 2009; Tekin ve ark., 2009; Özan, Türkoğlu ve Şener, 2010; Gömleksiz ve Çetintaş, 2011; Genç ve Kalafat, 2008; Taçman, 2006). Bu araştırmalarda; değer ve tutumlar noktasında bir takım değişkenlerin etkili olduğu görülmüştür. Örneğin; cinsiyet bireylerin demokratik tutum ve değerlerinin farklılaşmasında büyük etkiye sahiptir. Schwartz ve Sagie (2000) ile Schwartz ve ark., (2001) yaptığı çalışmada kadınların daha demokratik oldukları ve paralelinde toplumsallığı merkeze alan anlamlı değerlere önem verdikleri, erkeklerin ise demokratiklik düzeylerinin daha düşük olduğu ve bireyselliği temel alan güç ve başarı değerlerine önem verdikleri ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde bireylerin yaşları da onların demokratik tutum ve değerleri üzerinde oldukça etkilidir. Yine yapılan çalışmalar dikkate alındığında genç öğretmenlerin daha kıdemli öğretmenlere oranla daha demokratik oldukları (Sarwar, Yousuf ve Hussain, 2010), yaşları arttıkça alışılmış kalıplara ve eskiden sahip oldukları sosyal ilişkilere daha çok uyum sağlama, değişim ve zorluklara ise daha az maruz kalma eğiliminde oldukları görülmektedir (Schwartz ve ark., 2001). Yani öncelikli öneme sahip değerleri, geleneksellik, uyum ve güvenlik iken, uyarılma, hazcılık ve özyönelim değerleri için ise tam tersi söz konusudur. Kişisel farklılıklardan tinsel düşünce temelinde de; dine odaklanmış, muhafazakar kesimi oluşturan bireyler, değerlere verdikleri öncelikli önem dikkate alındığında uyum ve geleneksellik değerlerine pozitif, hazcılık, öz-yönelim ve uyarılma değerlerine ise negatif bir yaklaşım sergilemektedirler (Roccas ve Schwartz, 1997; Schwartz ve Huisman, 1995). Bu açıklamalardan hareketle, bir toplumun demokratik tutum ve değerleri belirlenirken, başlangıç noktası olarak alınan öğretmenlerin demokratik tutum ve değerlerinin, toplumu etkileme gücünün dairesel bir yol aldığı ve dolayısı ile bu başlangıç noktasının aynı zamanda bir bitiş noktası özelliği de taşıdığı söylemek mümkün olacaktır. Yani öğretmenlerden başlayan demokratik tutum ve değerler, yine öğretmenlerde toplanarak toplumun demokratik tutum ve değerleri adını almaktadır. Bu açıdan toplumun demokratik algısı ve değer

öncelikleri üzerinde öğretmenlerin demokratik tutum ve değer öncelikleri maksimum güçte bir etkiye sahiptir. Yapılan bu araştırmada da öğretmen adaylarının sahip olduğu değerler ile demokratik tutumları arasındaki ilişki araştırılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı öğretmen adaylarının sahip olduğu değerler ile demokratik tutumları arasındaki ilişkinin belirlenmesidir. Bu amaçla öğretmen adaylarının sahip olduğu değerler, değerlere yüklediği önem düzeyleri ve demokratik tutumları belirlenerek bu iki durum arasındaki ilişki tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yöntem

Bu araştırmada öğretmen adaylarının sahip olduğu değerler ile demokratik tutumları arasındaki ilişki incelenmeye çalışılmıştır. Bu nedenle araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli; iki ya da daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelidir (Karasar, 2006).

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği programına devam eden toplam 164 sınıf öğretmeni adayı oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının % 65' i kız, % 35' i erkektir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada öğretmen adaylarının sahip olduğu değerleri belirlemek üzere Schwartz (1992) tarafından geliştirilen evrensel olarak tüm dünyada değişik kültürlerde uygulanan "Schwartz Değerler Listesi" kullanılmıştır. Öğretmen adaylarının demokratik tutumlarını belirlemek için ise Gözütok (1995) tarafından geliştirilen "Demokratik Tutum Ölçeği" kullanılmıştır.

Araştırmada kullanılan ve Schwartz tarafından geliştirilen değerler listesi 56 değerden oluşmaktadır. Schwartz' ın değerler listesinin Türkçeye çevrilmesi, geçerlik ve güvenilirlik işlemlerinin test edilmesi Kuşdil ve Kağıtçıbaşı' nın (2000) Bursa' da 183 öğretmenle yaptığı çalışma ile belirlenmiştir. Öncelikli olarak değerler üç sosyal psikoloji uzmanının ortak çalışmasıyla İngilizceden Türkçeye çevrilmiştir. Denekler toplam değerleri ve yanlarında parantez içinde verilmiş olan açıklamaları okuduktan sonra her birini kendi hayatlarını yönlendiren bir ilke olmaları açısından taşıdıkları öneme göre -1 (ilkelerime ters düşer) ile 7 (en üst düzeyde önemlidir) arasında değişen bir ölçek üzerinde değerlendirmişlerdir. Ölçek on alt boyuttan oluşmaktadır. Kuşdil ve Kağıtçıbaşı (2000) tarafından yapılan çalışmada ana boyut ve değer tipleri ile her bir değer tipi içerisinde yer alan değerlerle ilgili olarak kullanılan Türkçe adlandırmalar esas alınmıştır. Değerler; Güç, Başarı, Uyarılım, Hazcılık, Özyönelim,

Evrenselcilik, İyilikseverlik, Geleneksellik, Uyma ve Güvenlik değer tipleri boyutlarında toplanmıştır. Bu değer tipleri ise Yeniliğe Açıklık, Muhafazacı Yaklaşım, Özaşkınlık ve Öz genişletim olmak üzere dört ana değer grubunda toplanmıştır. Kuşdil ve Kağıtçıbaşı (2000) tarafından yapılan çalışmada değer tiplerinin güvenilirlik katsayıları; Güç .75, iyilikseverlik .76, hazcılık .54, başarı .66, uyarılım .66, özyönelim .72, geleneksellik .74, uyma .55, güvenlik .65 ve evrenselcilik .77 olarak bulunmuştur. Ayrıca ana değer grupları iç tutarlılık analiz sonuçlarına baktığımızda; muhafazacı yaklaşım grubu için .81, yeniliğe açıklık değer grubu için .78, özaşkınlık değer grubu için .83, ve özgenişletim değer grubu için .81 olarak hesaplanmıştır.

Araştırmada öğretmen adaylarının demokratik tutumlarını belirlemek üzere Gözütok (1995) tarafından geliştirilen “Demokratik Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Demokratik tutum ölçeğinin orijinali “Published for the Attitude Research Laboratory” tarafından geliştirilmiş ve birçok ülkede “Teacher Opinionsaire On Democracy” ismi ile uygulanmıştır. Bu ölçek Gözütok (1995) tarafından Türkçeye çevrilerek geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Ölçeğin Türkçeye çevrilmesi ve geçerlik ve güvenilirlik aşamalarında öncelikle ölçekte yer alan ve her biri 65 önermeden oluşan formlar İngilizce yeterliliği üst düzeyde olan üç ayrı kişi tarafından ayrı ayrı olmak üzere Türkçeye çevrilmiştir. Elde edilen çevirilerden yararlanılarak ortak bir form oluşturulmuştur. Bu form A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi’nde çalışan 20 öğretim üyesi tarafından incelenmiş, Türk Eğitim Sisteminin koşullarına uygunluğu açısından değerlendirilmiştir. Bazı önermeler uzmanlar tarafından Türk Milli Eğitim Sisteminin yapı ve işleyişine ters düştüğü gerekçesiyle reddedilmiştir. Uzmanların eğitim sistemimize uymadığını bildirdikleri 30 önerme elenerek 100 önermeden oluşan bir form oluşturulmuştur. 100 önerme içeren form, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimde görev yapan öğretmen ve öğretim elemanlarının oluşturduğu 400 kişilik bir gruba uygulanmış daha sonra pilot grubun görüşleri doğrultusunda katılım oranı dikkate alınarak 50 maddelik bir ölçek hazırlanmıştır.

Demokratik tutum ölçeğinin geliştirilmesi işlemi tamamlandıktan sonra güvenilirliğinin tespit edilmesi amacıyla bu 50 maddelik ölçek yine Gözütok, (1995) tarafından 100 kişilik bir gruba uygulanmıştır. Bu ön uygulamadan 1 ay sonra aynı ölçek aynı gruba bir kez daha uygulanmıştır. İki uygulama arasındaki puanların güvenilirlik katsayısı .87 olarak bulunmuştur. Bu aşamadan sonra ölçeğe son hali verilmiştir. Ölçekte bulunan maddelerden 32 tanesi olumlu 18 tanesi ise olumsuz önermeden oluşmaktadır. Ölçekte yer alan önermelerin değerlendirilmesinde önermelere katılma durumunda (+), katılmama durumunda (-) işaretlemeleri 0 ve 1 değerleri ile kodlanmıştır.

Araştırmada problemin incelenebilmesi için Demokratik Tutum Ölçeği puanları üzerinde üçlü bir yorum kategorisi oluşturulmuştur. Bu amaçla ölçekten

elde edilen toplam puanların ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Elde edilen değerler doğrultusunda, ortalamanın yarım standart sapmanın üstünde puan alanlar "demokratik tutum düzeyi yüksek", yarım standart sapmanın altında puan alanlar "demokratik tutum düzeyi düşük" ve arada değer alanlar ise "demokratik tutum düzeyi orta" grupları olarak sınıflandırılmıştır (Karahana ve ark, 2006).

Verilerin Analizi

Araştırmada öğretmen adaylarından elde edilen verilerin çözümlenmesinde; SPSS 16 istatistik programı kullanılmıştır. Öğretmen adaylarının sahip olduğu değerler ile demokratik tutumları arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere korelasyon analizi yapılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde öncelikle betimsel istatistik bulguları ve öğretmen adaylarının sahip olduğu değerler ile demokratik tutumları arasındaki korelasyonlar sunulmuştur.

Tablo 1. Betimsel İstatistikler

Değişken	\bar{X}	Ss
Alt Demokratik Tutum	.24	.14
Orta Demokratik Tutum	.52	.18
Üst Demokratik Tutum	.88	.07
Güç	3.96	1.66
Başarı	4.51	1.62
Hazcılık	4.92	1.47
Uyarılım	5.10	1.31
Özyönelim	5.25	1.34
İyilikseverlik	5.67	1.03
Evrenselcilik	5.38	1.16
Geleneksellik	4.48	1.33
Uyma	5.00	1.19
Güvenlik	5.64	1.46

Tablo 1' de de görüldüğü gibi öğretmen adaylarının değerlere yüklediği önem düzeyleri incelendiğinde en fazla önem verdikleri değer boyutunun iyilikseverlik ($\bar{X} = 5,67$) boyutunda olduğu bu değer grubunu sırasıyla güvenlik ($\bar{X} = 5,64$),

evrenselcilik ($\bar{X} = 5,38$), özyönelim ($\bar{X} = 5,25$), uyarılım ($\bar{X} = 5,10$), uyma ($\bar{X} = 5,00$), hazcılık ($\bar{X} = 4,92$), başarı ($\bar{X} = 4,51$), geleneksellik ($\bar{X} = 4,48$), ve güç ($\bar{X} = 3,96$) değer boyutları izlemiştir.

Tablo 2. Öğretmen Adaylarının Değerleri İle Demokratik Tutumları Arasındaki İlişkiler

	Güç	Başarı	Hazcılık	Uyarılım	Özyönelim	İyilikseverlik	Evrenselcilik	Geleneksellik	Uyma	Güvenlik
Alt Dem. Tutum	.02	-.02	-.01	-.02	-.04	-.02	-.03	.03	-.01	.02
Orta Dem. Tutum	.02	.01	.07	.02	-.10	-.17*	-.19*	-.10	-.12	-.14
Üst Dem. Tutum	.05	.08	.31**	.25**	.23**	.35**	.28**	.19*	.25**	.19*
Güç	1	.45**	.27**	.40**	.26**	.39**	.29**	.26**	.36**	.27**
Başarı		1	.37**	.40**	.31**	.39**	.39**	.25**	.47**	.36**
Hazcılık			1	.62**	.37**	.37**	.40**	.25**	.42**	.32**
Uyarılım				1	.40**	.50**	.45**	.37**	.47**	.31**
Özyönelim					1	.44**	.45**	.17*	.40**	.26**
İyilikseverlik						1	.69**	.61**	.63**	.57**
Evrenselcilik							1	.49**	.63**	.52**
Geleneksellik								1	.54**	.40**
Uyma									1	.53**
Güvenlik										1

** p<.01,

* p<.05

Tabloda da görüldüğü gibi, değer gruplarından hiçbirinin alt demokratik tutum grubu ile arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkinin olmadığı görülmektedir. Orta demokratik tutum grubunda ise, sadece iyilikseverlik ($r = -.17$, $p < .05$) ve evrenselcilik ($r = -.19$, $p < .05$) arasında düşük düzeyde olumsuz ilişki olduğu görülmektedir. Ayrıca, üst demokratik tutum grubu ile güç ve başarı arasında ilişki olmadığı, uyarılım ($r = .25$, $p < .01$), özyönelim ($r = .23$, $p < .01$), evrenselcilik ($r = .28$, $p < .01$), geleneksellik ($r = .19$, $p < .05$), uyma ($r = .25$, $p < .01$) ve güvenlik ($r = .19$, $p < .05$) değer grupları arasında düşük düzeyde olumlu ilişki ve hazcılık ($r = .31$, $p < .01$) ve

iyilikseverlik ($r = .35$, $p < .01$) arasında ise orta düzeyde olumlu ilişki olduğu bulunmuştur.

Değer gruplarının birbiriyle olan ilişkilerine bakıldığında ise, güç ile en düşük ilişki özyönelim ($r = .26$, $p < .01$) ve geleneksellik ($r = .26$, $p < .01$) arasında iken, en yüksek ilişki başarı ($r = .45$, $p < .01$) arasındadır. Başarı ile en düşük ilişki geleneksellik ($r = .25$, $p < .01$) arasında iken, en yüksek ilişki uyma ($r = .47$, $p < .01$) arasındadır. Hazcılık ile en düşük ilişki geleneksellik ($r = .25$, $p < .01$) arasında iken, en yüksek ilişki uyarılım ($r = .62$, $p < .01$) arasındadır. Uyarılım ile en düşük ilişki güvenlik ($r = .31$, $p < .01$) arasında iken, en yüksek ilişki iyilikseverlik ($r = .50$, $p < .01$) arasındadır. Özyönelim ile en düşük ilişki geleneksellik ($r = .17$, $p < .05$) arasında iken, en yüksek ilişki evrenselcilik ($r = .45$, $p < .01$) arasındadır. İyilikseverlik ile en düşük ilişki hazcılık ($r = .37$, $p < .01$) arasında iken, en yüksek ilişki evrenselcilik ($r = .69$, $p < .01$) arasındadır. Evrenselcilik ile en düşük ilişki güç ($r = .29$, $p < .01$) arasında iken, en yüksek ilişki iyilikseverlik ($r = .69$, $p < .01$) arasındadır. Geleneksellik ile en düşük ilişki özyönelim ($r = .17$, $p < .05$) arasında iken, en yüksek iyilikseverlik ($r = .61$, $p < .01$) arasındadır. Uyma ile en düşük ilişki güç ($r = .36$, $p < .01$) arasında iken, en yüksek iyilikseverlik ($r = .61$, $p < .01$) ve evrenselcilik ($r = .63$, $p < .01$) arasındadır. Güvenlik ile en düşük ilişki özyönelim ($r = .26$, $p < .01$) arasında iken, en yüksek ilişki uyma ($r = .53$, $p < .01$) arasındadır.

Sonuç ve Tartışma

Yapılan bu çalışmada öğretmen adaylarının sahip olduğu değerler ile demokratik tutumları arasındaki ilişki tespit edilmeye çalışılmıştır. Öncelikle öğretmen adaylarının değer öncelikleri belirlenmiş daha sonra demokratik tutumları tespit edilerek bu iki durum arasındaki ilişki tespit edilmiştir. Öğretmen adaylarının sahip olduğu değerler incelendiğinde en fazla önem yükledikleri değerlerin iyilikseverlik boyutunda ($\bar{X} = 5,67$) olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının iyilikseverlik boyutundan sonra en fazla önem verdikleri değerler sırasıyla güvenlik ($\bar{X} = 5,64$), evrenselcilik ($\bar{X} = 5,38$), özyönelim ($\bar{X} = 5,25$), uyarılım ($\bar{X} = 5,10$), uyma ($\bar{X} = 5,00$), hazcılık ($\bar{X} = 4,92$), geleneksellik ($\bar{X} = 4,48$), başarı ($\bar{X} = 4,51$) ve güç ($\bar{X} = 3,96$) değer gruplarında olduğu görülmektedir. Görüldüğü gibi öğretmen adayları en fazla iyilikseverlik, güvenlik ve evrenselcilik değerlerine önem yüklerken güç ve başarı değerlerine daha az önem yüklemektedirler. Öğretmenler ve öğretmen adayları ile yapılan çalışmalarda güç ve başarı değerlerinin düşük önem düzeyinde olduğu evrenselcilik, güvenlik ve uymanın önem düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir (Döring, 2010; Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000; Dilmaç, Deniz ve Deniz, 2009; Şahin-Fırat, 2010). Benzer bir şekilde Schwartz ve Bardi' nin (2001) 56 ülkede öğretmen ve öğrencilerle yaptığı çalışmada öğretmenlerden elde ettikleri bulgularla bu çalışmanın sonuçları örtüşmektedir. Öyle ki Schwartz ve Bardi' nin (2001) çalışmasında ilk dört sırayı iyilikseverlik, özyönelim, evrenselcilik ve güvenlik almaktadır. Aynı zamanda en az öneme sahip değer boyutu ise güç değer grubu olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın odak noktası öğretmen adaylarının sahip olduğu değerler ile demokratik tutumları arasındaki ilişkinin belirlenmesidir. Bu noktada öğretmen adaylarından elde edilen veriler ışığında öğretmen adaylarının sahip olduğu değerler ile demokratik tutumları arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Öğretmen adaylarının hazcılık, uyarılım, özyönelim, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma, güvenlik ve evrenselcilik değerleri ile demokratik tutumları arasında anlamlı ilişkilerin olduğu tespit edilmiştir. Öğretmen adaylarının başarı ve güç değer boyutları ile demokratik tutumları arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Başarı ve güç değerleri ile ilgili olarak Schwartz ve Sagie (2000) yaptıkları çalışmada benzer bulguları elde etmişler ve toplumların demokratikliği ya da sosyo ekonomik düzeylerinin başarı ve güç ile doğrudan ilişkili olmadıklarını ifade etmişlerdir.

Öğretmen adaylarının hazcılık, uyarılım, özyönelim, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma, güvenlik ve evrenselcilik değerleri ile demokratik tutumları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu yukarıda söylenmiştir. Bu ilişki düzeyinde öğretmen adaylarının demokratik tutumları alt, orta ve üst demokratik tutumlar olarak gruplandırılarak yorumlanmıştır. Öğretmen adaylarının evrenselcilik, iyilikseverlik, hazcılık, uyarılım, özyönelim ve uyma değerlerinin güvenlik ve geleneksellik değerlerine oranla üst demokratik tutumla daha yüksek oranda bir pozitif ilişki içinde olduğu görülmektedir. Başka bir ifade ile de üst demokratik tutuma sahip bireylerin güvenlik ve geleneksellik değerlerine oranla evrenselcilik, iyilikseverlik, hazcılık, uyarılım, özyönelim ve uyma değerleri ile daha yüksek anlamlı bir ilişki içinde olduğu söylenebilir. Schwartz ve Sagie (2000) nin 42 toplum üzerinde demokratikleşme ile değerler arasında ilişkiyi araştırdığı çalışmasında da özyönelim, evrenselcilik, uyarılım, iyilikseverlik ve hazcılık değerleri ile demokratikleşme arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit etmekle beraber güç, uyum ve güvenlik değerleri ile demokratikleşme arasında negatif bir ilişki tespit etmiştir. Bu durumda sosyal adalet, dünya barışı, çevreye duyarlılık, sorumluluk, kendine saygılı olmak, toplumsal düzeni korumak vb. değerleri daha önemli kılan bireylerin üst demokratik tutuma sahip bireyler olduğu başka bir ifade ile üst demokratik tutuma sahip bireylerin de bu değerlere daha fazla önem verdikleri söylenebilir. Aynı zamanda Karadağ, Baloğlu ve Yalçınkayalar (2006) yaptıkları çalışmada ilköğretim okulu yönetici ve öğretmenlerinin demokratik tutumları ile demokratik değerleri arasındaki pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit etmiştir. Karadağ, Baloğlu ve Yalçınkayalar' ın (2006) çalışmalarında tespit ettikleri bu bulgular yapılan bu çalışmada öğretmen adaylarının sahip olduğu değerler ve demokratik tutumları arasında tespit edilen bulgularla örtüşmektedir.

Bireylerin değer öncelikleri; hem dahil oldukları toplumun bir bireyi olarak, hem de o toplumdaki bağımsız bir birey olarak, yaşadıkları yer ve çevrelerindeki kültürü kabullenme şekillerinin etkisinde farklılık göstermektedir. Ancak bu

farklılığın altında yatan gizli bir neden vardır ki o da toplum için değerlerin rolü ve kökeni ile ilgili tutum ve davranışlara ışık tutar (Schwartz ve Bardi, 2001). Değerlerin oluşumu ve toplumlarda değerlerin öncelikleri konusunda yukarıda da söylendiği gibi kültür ve ekonomik durum gibi etkenler farklılık oluşturmaktadır. Ancak en önemli faktörlerden biri olarak demokratikleşme ve demokrasi kültürü de değerlerle yakından ilişkilidir. Aslında demokrasi ve değerler arasında çift yönlü bir ilişki de vardır denilebilir. Çünkü gelişmiş demokrasilerde demokratik değerlerin aynı zamanda bireyin sahip olması gereken en önemli değerleri olduğu bilinmektedir. Diğer bir yönden bireylerin değerlere yükledikleri anlam ve değer öncelikleri demokratik tutumlarına etki etmektedir.

Demokratik değerlerin bireylerde yerleşmesi ise demokratik tutumların oluşması ile ilgilidir. Demokrasi, insan ve toplum yaşamında hak ve özgürlükleri güçlendirerek birlikte nasıl yaşayabilecekleri ile ilgilenen kavramların ahlaki boyutu ile ilgili bir kavram olarak da tanımlanmaktadır (Levin, 1998). Bu ahlaki boyutu ise değerler sistemi açıklamaktadır. Demokratik değerlerin birey ve toplum yaşamına yön vermesi demokrasilerin ortak arzusudur. Bu ortak arzunun gerçekleşme sürecinde ise demokratik tutumlar son derece önemlidir. Demokratik tutum ve değerler konusunda; demokratik değerleri benimsemiş ve demokrasiyi yaşam biçimi olarak algılayan bireyler yetiştirilmesi önemlidir (Şişman, Güleş ve Dönmez, 2010). Demokratik tutumların gelişiminde çocuklarla iletişim ve demokratik yaklaşım tarzları etkilidir (Erwin ve Kipness, 1997). Bu noktada ise öğretmenlerin demokratik bir tutum sergilemesi son derece önemlidir. Öyle ki demokrasi eğitimi ve temel demokratik değerlerin öğrencilere kazandırılmasında öğretmenlerin rol-model olması ve örtük programın etkisi en önemli etkendir (Sarı ve Doğanay, 2009). Bu çalışmada elde edilen bulgular ise öğretmen adaylarının meslek öncesinde sahip olduğu demokratik tutum ve değerlerin öğrencilere demokratik tutumları oluşturma noktasında etkili kazanımlar sağlayacağı noktasındadır.

Demokratik değer ve tutumlar ile eğitim sürecinde verilmeye çalışılan değerler bir bütünlük göstermektedir (Levin, 1998). Ancak bu bütünlüğün öğretmenlerin demokratik tutumları ile birleştiği zaman gerçek bir bütünlük oluşturacağı bilinmelidir. Öyle ki öğretmenin demokrasi algısı ve demokratik tutumları, öğrencilerin demokrasiyi okulda nasıl öğreneceği ve nasıl bir tutum oluşturacağı konusunda yönlendirir (Ross ve Yeager, 1999). Bu noktada öğretmen ve öğretmen adayları ile yapılacak değer ve demokratik tutumlarla ilgili çalışmalar son derece önemlidir. Aynı zamanda öğrencilerle ilk-orta ve yükseköğretim seviyelerinde yapılacak değer-demokratik tutum çalışmaları demokratik tutumların oluşması ve bu konuda yapılabilecekler ışık tutacaktır. Değerler konusunda evrensel tarzda hazırlanan ve bu çalışmada kullanılan veri toplama aracı yurt içi ve yurt dışı yapılmış çalışmalarla karşılaştırmalı olarak yorumlanabilir.

KAYNAKÇA

- AKIN, U. ve ÖZDEMİR, M.(2009). Öğretmen adaylarının demokratik değerlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi: Eğitim bilimleri fakültesi örneği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 42(2), 183–198.
- DİLMAÇ, B., DENİZ, M. ve DENİZ, M.E.(2009). Üniversite öğrencilerinin öz-anlayışları ile değer tercihlerinin incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(18), 9-24.
- Dilmaç, B. ve Ekşi, H. (2007). Değerler eğitiminde temel tartışmalar ve temel yaklaşımlar. *İlköğretmen Eğitimci Dergisi*, 14, 21-29.
- DÖRING, K.A. (2010). Assessing children's values: an exploratory study. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 28(6),564-577.
- ERWIN, E.F. & KIPNESS, N. A. (1997).Fostering democratic values in inclusive early childhood settings. *Early Childhood Education Journal*, 25 (1), 57-60.
- GENÇ, Z. VE KALAFAT, T. (2008). Öğretmen adaylarının demokratik tutumları ile empatik becerilerinin değerlendirilmesi üzerine bir araştırma. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 212-222.
- GÖMLEKSİZ, M.N. ve ÇETİNTAŞ, S. (2011). Öğretmen adaylarının demokratik tutumları (Fırat, Dicle, 7 Aralık, Cumhuriyet ve Erzincan Üniversiteleri Örneği). *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17, 1-14.
- GÖZÜTOK, F.D. (1995). *Öğretmenlerin demokratik tutumları*. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- GÜNGÖR, E. (1998). Değerler psikolojisi üzerinde araştırmalar. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- KWAK, J.D. (2007). Challenges for values education today: in search of a humanistic approach for the cultivation of the virtue of private citizenship, *Values Education and Lifelong Learning*, 10,147-159.
- KARADAĞ, E., BALOĞLU N. ve YALÇINKAYALAR, P. (2006). İlköğretim okulu yöneticilerinin öğretmenler tarafından algılanan demokratik tutumları ile öğretmenlerin demokratik değerleri üzerine ilişkisel bir araştırma. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4 (12), 65-82.
- KARAHAN, T.F., SARDOĞAN, M.E., ÖZKAMALI, E. ve DİCLE, A.N. (2006). Öğretmen adaylarında demokratik tutum, nevrotik eğilimler ve kendini gerçekleştirme. *H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi (H.Ü. Journal of Education)*. 30, 149-158
- KARASAR, N. (2006). *Araştırmalarda rapor hazırlama*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- KUŞDİL, M.E. ve KAĞITÇIBAŞI, Ç. (2000). Türk öğretmenlerinin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45),59–80.
- LEVIN, B. (1998). The educational requirement for democracy. *Curriculum Inquiry*, 28 (1), 57-79.
- ROCCAS, S. & SCHWARTZ, S.H. (1997). Church-state relations and associations of religiosity with values: a study of catholics in six countries. *Cross- Cultural Research*, 31, 356- 375.
- ROSS, D. D., & YEAGER, E. (1999). What Does Democracy Mean to Prospective Elementary Teachers? *Journal of Teacher Education*, Vol. 50, 255-266.
- SARI, M.ve DOĞANAY, A. (2009). İnsan onuruna saygı değerinin kazandırılmasında örtük program: düşük ve yüksek okul yaşam kalitesine sahip iki ilköğretim okulunda nitel bir çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri (KUYEB)*, 9 (2), 925-940.
- SARWAR, M., YOUSUF, I. M. & HUSSAIN, S. (2010).Attitude toward democracy in Pakistan: secondary school teachers' perceptions. *Journal of Collage Teaching & Learning*, 7, 33-38.
- SCHWARTZ, S.H. & BARDI, A. (2001). Value hierarchies across cultures: taking a similarities perspective. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32, 268-290.
- SCHWARTZ, S.H. & BARDI, A. (1997). Influences of adaptation to communist ule on value priorities I Eastern Europe. *Political Psychology*, 18 (2), 385-410.
- SCHWARTZ, S.H. & SAGIE, G. (2000). Value consensus and importance: across-national study. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 31, 465-497.
- SCHWARTZ, S.H. & HUISMANS, S. (1995). Value priorities and religiosity in four western religions. *Social Psychology Quarterly*, 58, 88-107.
- SCHWARTZ, S. H., MELECH, G., LEHNMANN, A., BURGESS, S., HARRIS, M. & OWENS, V. (2001). Extending the cross- Cultural validity of the theory of basic human values with a different method of measurement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32, 519-542.
- SHECHTMAN, Z. (2002). Validation of the democratic teacher belief scale (DTBS).*Assessment in Education: Principles, Policy&Practice*, 9(3), 363-377.
- ŞAHİN-FIRAT, N. (2010). Okul müdürü ve öğretmenlerin okul kültürü ile değer sitemlerine ilişkin algıları. *Eğitim ve Bilim*, 35 (156), 71-83.
- ŞİŞMAN, M. (2006). Eğitimde demokrasi ve sosyal adalet: Türkiye eğitim sisteminin değişmeyen miti. *Türk Eğitim Sisteminde Yeni Paradigma Arayışları Bildiriler Kitabı*, 4-5 Kısım, Ankara. Eğitim Bir-Sen Yayınları, 291-305.

- ŞİŞMAN, M., GÜLEŞ, H. ve DÖNMEZ, A. (2010). Demokratik bir okul kültürü için yeterlilikler çerçevesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (1), 167-182.
- ORUÇ, C. (2010). Okul öncesi dönem çocuğunda ahlaki değerler eğitimi. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi, Teori ve Uygulama*, 1(2), 37-60.
- ÖZAN, M.B., TÜRKÖĞLU, A.Z. ve ŞENER, G. (2010). Okul yöneticilerinin sergiledikleri demokratik tutum ve davranışlarının öğretmenlerin motivasyonuna etkisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (1), 275-290.
- TAÇMAN, M. (2006). Democratic attitudes of primary school teachers. *Cypriot Journal of Educational Sciences*, 1(1), 30-46.
- TEKİN, M., YILDIZ, M., LÖK, S. ve TAŞĞIN, Ö. (2009). Beden eğitimi ve spor yüksekokulunda öğrenim gören öğretmen adaylarının çeşitli değişkenlere göre demokratik tutum düzeylerinin incelenmesi. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Dergisi*, 3 (3), 204-212.
- ÜSTÜN, A. VE YILMAZ, M. (2008). Üniversite öğrencilerinin aile içi demokrasi ile ilgili görüşlerinin cinsiyet ve anne-baba eğitim düzeyine göre değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 9(2), 77-90.
- YILMAZ, K. (2008). *Eğitim yönetiminde değerler*. Ankara: Pegem Akademi.
- YİĞİT, E. Ö. & ÇOLAK, K. (2010). Democratic attitudes of social studies pre-service teachers. *The International Journal of Research in Teacher Education*, 1(Special Issue): 82-95.